

Г95

2226

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ГУРА Тетяна Євгеніївна

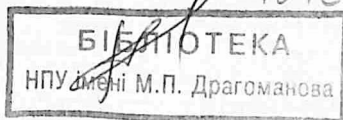
УДК 371.1:17.026.11:37.015.3

**ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ЕГОЦЕНТРИЗМУ ВЧИТЕЛЯ**

19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ - 2004

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100310137

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Запорізькому інституті післядипломної педагогічної освіти, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Семиченко Валентина Анатоліївна,
Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, проректор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Побірченко Неоніла Антонівна,
Інститут педагогіки і психології АПН України,
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
завідувач відділом професійної орієнтації;

кандидат психологічних наук, доцент
Самещенко Олена Георгіївна,
Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, доцент кафедри психології.

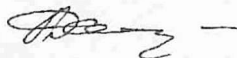
Провідна установа: Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України,
лабораторія методології та теорії психології, м. Київ.

Захист відбудеться «17» листопада 2004 року о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «13» жовтня 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний стан українського суспільства, який характеризується концептуальними змінами у ставленні до людини, перенесенням акценту із масових соціальних явищ на особистість, оновленням освітнього процесу на принципах гуманізації, демократизації, психологічного супроводу, - актуалізує потребу у нагальному реформуванні післядипломної педагогічної освіти, бо саме вона забезпечує умови для всебічного гармонійного розвитку фахівця, його професійного та особистісного самовдосконалення. Оскільки тільки вчитель, який має розвинуту гуманістичну спрямованість, високий рівень загальнонаукової освіченості, когнітивну відкритість, зрілу позитивну Я – концепцію, може успішно реалізовувати цінності особистісно-орієнтованої освіти. Основними пріоритетами післядипломного педагогічного процесу, при цьому, повинні стати турбота про психічне, психологічне та духовне здоров'я вчителя, систематичний розвиток його професійної та життєвої компетентності, а не виконання лише компенсаторної функції – ліквідації недоліків вищої освіти (В.В. Олійник, А.В. Осницький, Н.Г. Протасова, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, О.Г. Солодухова,).

Професійна діяльність, поряд з реалізацією індивідом свого “Я” в особистісному аспекті, є інтегральним життєвим завданням, що визначає стиль життя особистості (А. Адлер); умовою формування повноцінної функціонуючої особистості (К. Роджерс); екзистенціальною потребою - джерелом активності людини (Е. Фромм); рисою зрілої людини (Г. Олпорт); невід'ємною складовою індивідуальності (Б.Г. Ананьєв); джерелом розвитку особистості (О.М. Леонтьєв); системоутворюючим елементом суб'єктності індивіда (С.Л. Рубінштейн) та ін. Отже, професійна діяльність неминуче впливає на особистісний розвиток людини, але не лише в позитивному, а й в негативному аспектах. Небажані тенденції особистісного розвитку спеціаліста, з одного боку обумовлюються недоцільністю, неактуальністю окремих психологічних рис щодо вимог професії, з іншого - породжуються негативними чинниками, котрі виникають у процесі професійної діяльності.

Для сучасної вітчизняної та зарубіжної психологічної науки дедалі актуальнішою стає проблема деструктивного, деформуючого впливу професійної діяльності вчителя на його особистісний розвиток (С.Г. Вершловський, А.О. Деркач, С.П. Ільїн, С.О. Клімов, А.К. Маркова, К. Маслач, Л.М. Мітіна, А.О. Реан, В.А. Семиченко та ін.). У зв'язку з цим, важливим аспектом сучасної післядипломної педагогічної освіти стає врахування тих вікових та професійних змін, що відбуваються з людиною впродовж її життя, пошук ефективних шляхів превенції та корекції негативних особистісних рис фахівців, які виникають під впливом їх професійної діяльності.

Серед негативних наслідків професійної педагогічної діяльності значне місце посідають ті психологічні характеристики, які визначають надмірну

центрованість, зосередженість вчителя на власній професійній позиції, перенесення усталеної професійної ролі на всі інші сфери буття особистості, - тобто професійний егоцентризм особистості.

При великому науковому інтересі до сутності егоцентризму особистості (Г.М. Андрєва, М. Доналдсон, С.В. Зайцев, Т.І. Пашукова, В.А. Петровський, Ж. Піаже, В.А. Семиченко), феномен професійного егоцентризму є одним з найменш досліджуваних психічних явищ в сучасній психолого-педагогічній науці, але саме від визначення й впровадження умов його подолання в систему професійної освіти педагогів залежить розвиток у вчителя здатності “встати, піднятися, підтягнутися до позиції, почуттів, світу дитини” (Я. Корчак), що і є методологічним підґрунтям гуманізації сучасного освітнього простору.

Зазначене коло науково-практичних завдань розвитку освіти в Україні у єдності з актуальною проблематикою сучасної психологічної науки й зумовили вибір теми кандидатської дисертації **“Психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в рамках комплексної теми “Формування професійної компетентності педагогічних працівників” (протокол №1 від 28.01.2003р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 2 від 11.04.2003р.), погоджена бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 9 від 25.11.2003р.).

Об'єктом дисертаційного дослідження є професійний егоцентризм вчителя як специфічний психологічний феномен особистості, що виникає під впливом професійної педагогічної діяльності.

Предметом дослідження є психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці сукупності психологічних умов, що забезпечують подолання професійного егоцентризму вчителя у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що успішність подолання професійного егоцентризму вчителя залежить від реалізації в процесі післядипломної педагогічної освіти наступної сукупності психологічних умов:

- 1) забезпечення розвитку професійної децентрації вчителя як балансного егоцентризму механізму;
- 2) сприяння розвитку зрілої Я – концепції вчителя;
- 3) реалізації особистісного підходу як базової стратегії оновлення системи підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників.

Відповідно до мети та гіпотези дисертаційного дослідження були поставлені наступні завдання:

- 1) дослідити ступінь розробленості проблеми сутності феномену егоцентризму особистості у сучасній психологічній науці;
- 2) розробити й обґрунтувати концептуальну модель професійного егоцентризму вчителя та емпірично дослідити характерні ознаки його прояву;
- 3) визначити психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя;
- 4) здійснити експериментальну перевірку методики подолання професійного егоцентризму вчителів у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Методологічною основою дослідження є філософські положення про соціальну обумовленість формування та розвитку особистості, її діяльності й творчості; загальна теорія діяльності; загальнонаукові методи соціального пізнання; принципи детермінізму, єдності психіки та діяльності; принципи педагогіки вищої школи, концепції формування особистості спеціаліста.

Теоретичну основу дослідження становили: концептуальні положення психології педагогічної діяльності (С.Г. Вершловський, В.О. Кан-Калік, Я.Л. Коломицький, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.М. М'ясищев, А.О. Реан, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, О.Г. Солодухова) та професійної компетентності вчителя (А.О. Деркач, С.О. Клімов, Н.В. Кузьміна, А. Маслоу, А.В. Осницький); психологічна теорія установки (Н.І. Сарджвеладзе, Д.М. Узнадзе); соціально-психологічні концепції розвитку та становлення особистості (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, В.І. Слободчиков); концепції сутності феномену егоцентризму особистості (Г.М. Андрєєва, М. Доналдсон, Д.Б. Ельконін, В.О. Недоспасова, Т.І. Пашукова, Ж. Піаже); психологічні теорії Я – концепції особистості (Е. Берн, Р. Бернс, Е. Еріксон, Е. Шостром); теорія особистісно-орієнтованої освіти (С.І. Подмазін); концептуальні положення щодо оновлення змісту післядипломної педагогічної освіти (К.В. Корсак, Н.Г. Протасова, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки припущення використано комплекс теоретичних та емпіричних **методів дослідження**: теоретичний аналіз, порівняння та узагальнення даних з проблем психології педагогічної діяльності та професійного становлення педагога, теоретичне моделювання сутнісних ознак егоцентризму особистості на основі вивчення літературних джерел; психолого-педагогічне проєктування; метод аналізу визначень понять; методи психологічної діагностики, адаптовані відповідно до завдань дослідження; методи масового збору емпіричного матеріалу (анкетування, експертне опитування), констатуючий та формуючий експерименти. У дисертації використані методи якісної та кількісної обробки отриманих даних.

Експериментальне дослідження проводилось на базі Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Гуманітарного університету „Запорізький інститут державного та муніципального управління”, загальноосвітніх навчальних закладах №№ 20, 44, Гімназії № 28, Класичного ліцею при Запорізькому державному університеті м. Запоріжжя. Усього у дослідженні взяли участь 594 учителя. У формулюючому експерименті брали участь 28 учителя.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи полягає у тому, що:

- вперше теоретично обґрунтована концептуальна модель становлення та розвитку професійного егоцентризму вчителя як виду його професійної центрації;
- поглиблені психологічні знання щодо сутності феномену егоцентризму особистості; запропонований новий підхід до диференціації понять “еґоцентризм”, “еґоцентричність”, “еґоцентрованість” та класифікації індивідуально та соціально обумовлених форм еґоцентризму особистості;
- визначені та обґрунтовані особливості впливу професійної центрації на зміст цілісної Я – концепції фахівця;
- вперше з’ясована залежність між рівнем розвитку професійного еґоцентризму вчителів та рівнем їх професійного згорання;
- теоретично обґрунтована й експериментально доведена можливість цілеспрямованого подолання професійного еґоцентризму вчителя.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що:

- розроблені та адаптовані нами до предмету дисертаційного дослідження методи діагностики можуть бути використані практичними психологами з метою визначення рівнів професійного еґоцентризму та професійної децентрації педагогічних працівників;
- експериментально визначені когнітивні, емоційні та поведінкові (включаючи мовленнєві) ознаки професійного еґоцентризму вчителів, що дозволяє дослідникам, практичним психологам здійснювати ефективну діагностику даного психічного явища;
- розроблена та апробована нами система роботи щодо подолання професійного еґоцентризму вчителя може бути використана у процесі підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників з метою профілактики та корекції професійних деформацій.

Особистий внесок автора полягає в теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень дослідження сутності професійного еґоцентризму вчителя як особливого психологічного феномена, створенні концептуальної моделі його становлення і розвитку; в експериментально визначених ознаках професійного еґоцентризму вчителів; в обґрунтуванні та апробації методики подолання професійного еґоцентризму вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти. У співавторських публікаціях використано теоретичні положення та результати експериментального дослідження автора дисертації.

Надійність та вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечується методологічною, теоретичною обґрунтованістю вихідних даних; аргументованістю теоретичних положень, які покладені в основу експериментального дослідження; валідністю та надійністю стандартизованих психодіагностичних методів і методик; поєднанням кількісних (математичних, статистичних) і якісних (психологічних, системно-аналітичних) способів обробки отриманих даних; експериментальним підтвердженням ефективності запропонованої системи роботи щодо подолання професійного егоцентризму вчителів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Зміст основних положень та результати дисертаційного дослідження були висвітлені на Міжнародних науково-практичних конференціях “Проблеми громадянського становлення особистості в освітньому просторі України” (Київ–Запоріжжя, 2000), “Наука та вища освіта” (Запоріжжя, 2000), “Досвід та перспективи соціальної роботи” (Київ, 2002), “Наука та вища освіта” (Запоріжжя, 2002), “Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога” (Київ, 2002), “Теорія та практика особистісно-орієнтованої освіти” (Запоріжжя, 2003), “Психологічна наука в системі регіонального управління” (Запоріжжя, 2003), „Розвиток життєвої компетентності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі” (Запоріжжя, 2004).

Матеріали дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кафедри практичної психології Гуманітарного університету “Запорізький інститут державного та муніципального управління”, кафедри психології Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України.

Впровадження результатів дослідження здійснювалися автором під час дослідно-експериментальної роботи щодо визначення сутності феномену професійного егоцентризму педагогів і механізму децентрації як засобу його подолання в межах наукового проекту “Школа здібностей” у загальноосвітній школі №44 м. Запоріжжя впродовж 1994 - 2000 років (довідка №15 від 18.05.2003р.), у Гуманітарному університеті “Запорізький інститут державного і муніципального управління” впродовж 1999 – 2004 років (довідка №421 від 15.03.2004р.) та у Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (2001 - 2004 рр.) (довідка №116 від 27.04.2004р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображені в 13 публікаціях автора (6 - у фахових виданнях).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних наукових джерел (150 найменувань) і 8 додатків. Основний зміст дисертації складає 208 сторінок. Загальний обсяг дисертації викладено на 254 сторінках, включаючи 8 таблиць і 24 рисунка на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання і методи дослідження, розкрито методологічні основи; висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведені дані про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику.

У першому розділі *“Теоретико-методологічні основи дослідження егоцентризму особистості”* здійснюється аналіз стану вивчення проблеми у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, характеризуються різноманітні загальнонаукові та спеціальні концепції сутності егоцентризму особистості, особливості його прояву на різних етапах онтогенезу людини.

Визначено, що у сучасній психологічній науці існує декілька концепцій егоцентризму, які, в залежності від розуміння сфери його виявлення, доцільно диференціювати на психофункціональний та інтерперсональний підходи.

До концепцій психофункціонального підходу належать когнітивна теорія Ж. Піаже та психодинамічна теорія (класичний психоаналіз та неофрейдизм) З. Фрейда, Х. Кохута та Х. Хартманна, в яких первинно під егоцентризмом розуміється окрема універсальна функція внутрішнього психічного світу індивіда, що обумовлює його інтерпальний психічний розвиток. В концепції Ж. Піаже егоцентризм визначається як інтегративна властивість мислення та мови людини, що виявляється у нездатності особистості здійснити координацію і зміну пізнавальних позицій. Згідно з концепцією З. Фрейда, А. Фрейд, Х. Кохута і Х. Хартманна під егоцентризмом розуміється властивість підсвідомого (лібідо) людини, що характеризується домінуванням нарцисичного (спрямованого на себе) компоненту.

Концепції інтерперсонального підходу, до яких відносяться диспозиційна теорія Р. Кеттела, Г. Олпорту, й теорія ролей Ч.Х. Кулі, Дж.С. Міда та Г. Блумера, визначають пріоритетну роль феномену егоцентризму у становленні соціальної ідентичності, соціальної сутності особистості, у розвитку міжособистісного спілкування та взаємодії, - відтак егоцентризм виступає центральною диспозицією, рисою особистості (Г. Олпорт), соціально-психологічною властивістю людини (Дж.С. Мід, Ч.Х. Кулі), що проявляється у твердій фіксації “Я” індивіда на власних думках, уявленнях, позиціях й ускладнює його сприйняття та осмислення рольової поведінки партнера по взаємодії.

Здійснений аналіз зарубіжних та вітчизняних психологічних теорій егоцентризму особистості (Г.М. Андреева, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, В.Л. Навіцкас, В.О. Недоспасова, Л.Ф. Обухова, Т.І. Пашукова та ін.) дозволяє стверджувати, що: по-перше, егоцентризм виступає універсальною, інтегративною психічною властивістю, яка визначає особливості сприйняття людиною самої себе та інших людей, сутністю якої є переважна центрованість, спрямованість особистості на власне “Я”; по-друге, егоцентризм як психічний феномен характеризується динамічністю, етапністю свого розвитку - від

тотального до часткового; по-третє, він визначає особливості психічного розвитку особистості на всіх етапах онтогенезу людини - від народження до смерті; по-четверте, егоцентризм виступає критерієм психічного здоров'я особистості.

Здійснений порівняльний аналіз психологічних концепцій сутності егоцентризму особистості дозволяє простежити логіку розвитку уявлень психологічної науки про даний феномен. Так, виникнувши як властивість мислення в теорії Ж. Піаже, що притаманна періоду дитинства, розуміння егоцентризму трансформувалося в універсальну властивість особистості, котра визначає гармонійний розвиток усіх сфер внутрішнього світу людини: від підсвідомого (в теорії З. Фрейда) до пропріуму (в концепції Г. Олпорта).

Егоцентризм як універсальне психічне явище несе в собі і негативні, і позитивні функції: з одного боку, він виступає чинником ригідності мислення, непорозуміння партнерів по взаємодії, соціальної та особистісної дезадаптації особистості в цілому; з іншого, - виступає одним із основних захисних механізмів психіки, завдяки йому особистість досягає внутрішньої ідентичності, усталеності, зрілості власного "Я".

Специфіка розвитку особистості на кожній стадії онтогенезу припускає наявність вікових форм егоцентризму, що мають свої особливості (Г. Блумер, Д. Елкінд, Р. Енрайт, Е. Еріксон, Ж. Піаже, З. Фрейд).

Феномен дорослого егоцентризму, на відміну від дитячого та підліткового, є найменш досліджуваним у сучасній психологічній науці, але його наявність і актуальність вивчення підтверджується у роботах М. Доналдсон, В.Л. Навіцкаса, Л.Ф. Обухової, Н.О. Подгорецької, Д.В. Ронзіна, В.А. Семиченко, Т.І. Страбахіної та ін.

Егоцентризм дорослої людини визначається не тільки особливостями психофізіологічного, інтелектуального розвитку, а в більшою мірою психологічними, соціальними і професійними чинниками.

У другому розділі дисертаційного дослідження *"Психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя"* обґрунтовується розроблена концептуальна модель становлення і розвитку професійного егоцентризму вчителя, послідовно розкривається зміст психологічних умов його подолання.

В роботі здійснюється аналіз феномена егоцентризму як певного специфічного виду центрації особистості; пропонується загальна класифікація форм та видів егоцентризму; здійснюється аналіз феномену професійного егоцентризму вчителя: його визначення, ознаки, механізм становлення та розвитку, внутрішньоособистісні та зовнішньоособистісні чинники.

Оскільки в сучасній психологічній науці методологічно визнана диференціація усіх психічних явищ на три групи: психічні процеси, психічні стани та психічні властивості (А.В. Брушлінський, О.М. Леонтьєв, А.В. Петровський С.Л. Рубінштейн та ін.), в роботі визначаються три форми існування егоцентризму: 1) егоцентрація як процес фіксації пізнавальної позиції, який характеризується стабільністю розвитку мислення та мови особистості;

2) егоцентрованість як психічний стан – відносно статичний, більшзначною мірою несвідомий момент в психіці індивіда, який представляє собою загальну характеристику когнітивних, емоційних та поведінкових аспектів психіки у певний, відносно обмежений час та виявляється у центрованості особистості на власному “Я”; 3) егоцентричність як психічна властивість особистості, як усталений прояв психіки індивіда, закріплений та повторюваний в структурі його особистості.

В залежності від стійкості та частоти прояву, егоцентричність, як особистісна властивість, може бути диференційована на ситуативну та особистісну. Ситуативна егоцентричність не є усталеною властивістю, а проявляється у деяких умовах час від часу й провокується конфліктними ситуаціями, значущими для людини проблемами, кризовими, психотравмуючими ситуаціями, напруженою працею в екстремальних умовах. Особистісна егоцентричність витупає усталеною властивістю й проявляється незалежно від зовнішніх умов.

В залежності від сфери прояву егоцентризм, як складне явище, може бути розглянутий у декількох формах - індивідуально та соціально обумовлених. До індивідуально обумовлених форм егоцентризму особистості ми відносимо такі форми, які залежать, більшою мірою, від індивідуальних психофізіологічних та психологічних особливостей особистості: когнітивний, емоційний, комунікативний та моральний егоцентризм. До соціально обумовлених, групових форм егоцентризму належать форми, які більшою мірою залежать від особливостей соціалізації особистості, соціальної, професійної групи та місця, яке займає особистість в системі суспільних, професійних відносин. Серед даних форм егоцентризму особистості можна виділити: гендерний, віковий, статусний, етнічний, ідеологічний та професійний егоцентризм.

Під професійним егоцентризмом вчителя розуміємо професійну установку педагога, що проявляється у його зосередженості на власних когнітивних, емоційних та поведінкових позиціях в процесі взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу.

Результати здійсненого констатуючого експерименту дозволяють виділити групи специфічних ознак професійного егоцентризму вчителів, до яких відносяться: 1) когнітивні ознаки: фіксованість на власній думці; невміння зрозуміти інший спосіб міркувань та доказів; повна впевненість у власному ході вирішення завдань; залежність суджень від професійних доктрин та ін.; 2) емоційні ознаки: фіксованість на власних емоціях; низький рівень сензитивності до переживань учнів; наявність виразних захисних реакцій (в більшості випадків – агресивних, уникнення чи заперечення) при вказівці учня на помилку та ін.; 3) поведінкові (включаючи мовленнєві) ознаки: домінування прагнення вирішувати проблеми власноручно; прагнення до авторитаризму; домінування монологів в міжособистісному спілкуванні; прагнення до оцінних

суджень; еготизм та ін. Виділення ознак професійного егоцентризму вчителів дозволяє здійснити ефективну діагностику даного явища.

Механізмом становлення і розвитку професійного егоцентризму вчителя є виникнення установки як деякого специфічного цілісного психічного стану суб'єкта (Д.М. Узнадзе). Згідно з властивістю генералізації установки та диференціації смислових установок на локальні (латентні, актуалізовані) й фіксовані, - доцільно визначити рівні розвитку професійного егоцентризму вчителів відповідно до насиченості поведінки педагогів ознаками фіксованості на власній професійній позиції (рис. 1.): 1) егоцентричні тенденції, які виступають перехідною формою між ситуативним та особистісним егоцентризмом, можуть бути розглянуті як латентні смислові установки й характеризуються наявністю у мисленні деяких окремих, ситуативних ознак егоцентричності; вони проявляються як потенційні характеристики психічного буття суб'єкта й можуть знаходитися у явному протиріччі з існуючими уявленнями особистості, її життєвим досвідом; 2) егоцентричні установки, які характеризуються наявною готовністю, схильністю суб'єкта (як на свідомому, так і на несвідомому рівнях) до егоцентричної позиції, егоцентричної поведінки та спілкування при певних внутрішніх та зовнішніх умовах. Вони можуть бути розглянуті як локальні актуалізовані смислові установки, які вже активно проявляються у професійній діяльності вчителя; 3) егоцентрична спрямованість, що характеризується сукупністю стійких мотивів, схильностей, ідеалів, переконань, які виявляються у свідомому стійкому уявленні особистості про істинність власної (професійної) точки зору, поведінки, ролі, позиції, у "застряганні" особистості на власних почуттях, на власному Его. На даному рівні професійна егоцентричність є стійкою й відображає особливості особистості вчителя не тільки в професійному, але й в особистісному житті.

Механізмом переходу професійного егоцентризму на новий рівень є професійна педагогічна діяльність, в процесі якої відбувається фіксація егоцентричної позиції вчителя та її ірадіація на всі сфери буття особистості.

Чинниками становлення та розвитку професійного егоцентризму вчителя є внутрішньоособистісні детермінанти на біологічному, психофізіологічному, психологічному й соціально-психологічному рівнях та зовнішньоособистісні детермінанти, до яких належать специфічні особливості професійно-педагогічної діяльності: великий обсяг роботи, який має здійснити педагог, багатофункціональність професійної діяльності вчителя, домінування жінок серед освітян, ідеологічна спрямованість професійної діяльності, монологічність навчально-виховного процесу, різновікова аудиторія педагога, жорстока структурованість та формалізованість комунікативної системи, відносна стабільність та стереотипність навчальних програм, формально-зовнішня поведінково-комунікативна нормативність, конфліктогенність учнівської аудиторії та ін. Таким чином, саме особливості професійної педагогічної

діяльності виступають чинниками закріплення фіксованої, генералізованої установки – професійного егоцентризму вчителя.

Вищезазначені концепти професійного егоцентризму вчителя дають підстави для визначення наступних психологічних умов його подолання.

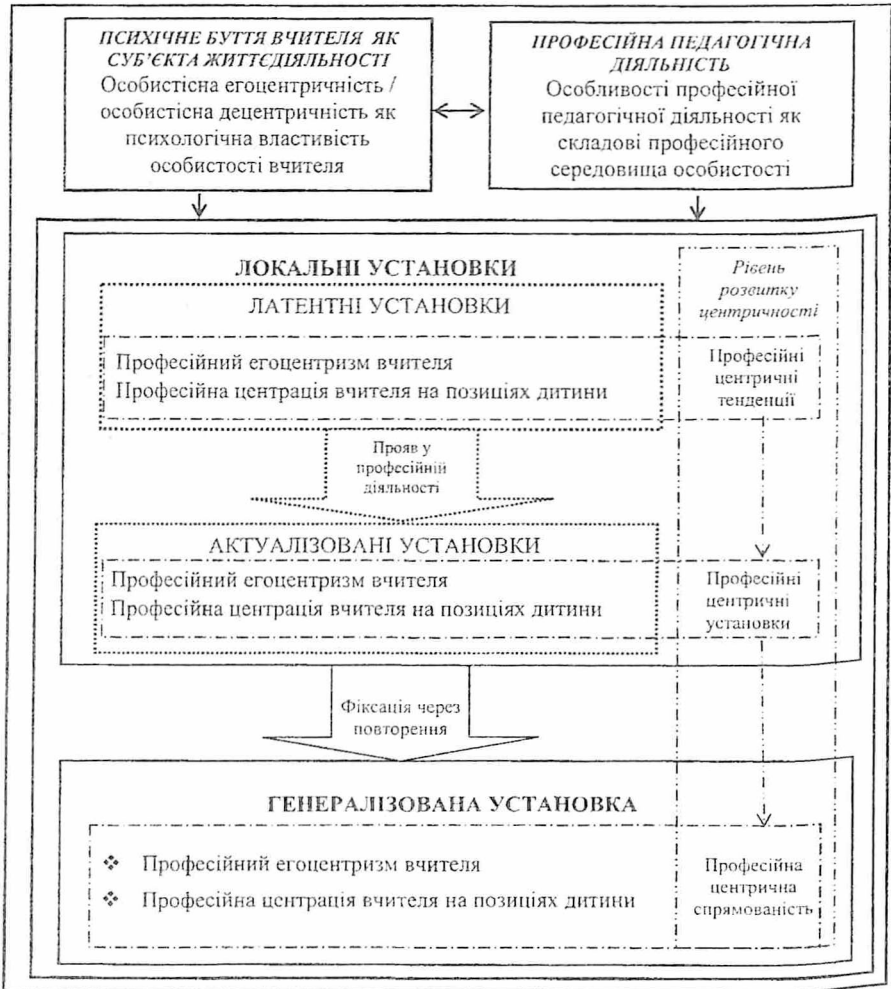

Рис. 1 Концептуальна модель становлення і розвитку професійного егоцентризму вчителя

Першою умовою подолання професійного егоцентризму вчителя є розвиток децентрації як балансного механізму егоцентризму, як здатності педагога усвідомлено займати позицію іншого суб'єкта освітнього процесу (учня) та координувати її з власною позицією з метою досягнення успішної міжособистісної взаємодії, враховуючи всі чинники та умови навчально-виховного процесу.

Механізмом розвитку децентрації як інтегративної професійної якості вчителя є усвідомлене розхитування його професійної (егоцентричної) педагогічної позиції, що є можливим при застосуванні рольової гри (Д.Б. Ельконін, С.В. Зайцев В.О. Недоспасова, Т.І. Пашукова, В.А. Петровський). Децентрація як складне психічне явище має як позитивні для особистісного та професійного розвитку функції (вона забезпечує взаєморозуміння, однопредметність співробітництва вчителя й учня), так і негативні – постійне розхитування особистістю власної позиції призводить до її втрати, перетворення у позицію партнера по взаємодії.

За результатами експериментального дослідження доведено, що наслідком надмірно високого рівня розвитку децентрації особистості є центрація педагога на позиціях дитини, що характеризує психологічні особливості особистості вчителів молодших класів, які мають недостатньо розвинену Я – концепцію. Так, 87% опитаних вчителів молодших класів вважають, що тривале спілкування з дітьми відображається на особливостях їх характеру, поведінки, інтересах та схильностях; 81% вчителів відзначають, що специфіку роботи педагога початкової школи ускладнює самореалізацію вчителя в особистісній сфері через наявність у нього “дитячих” властивостей: надмірна емоційність, нерівноваженість, схильність до фантазування; безпосередність; наївність; схильність до гіперопіки; надмірна захопленість однією справою; підвищена тривожність через надмірну відповідальність; зверхсамокритичність; страх перед дорослою аудиторією, дорослим життям та ін.

Відтак, надмірне домінування у психічному світі особистості вчителя феноменів децентрації або егоцентризму призводить до порушення структури його “Я”: виникнення професійного егоцентризму, який виступає професійною деформацією особистості вчителя, чи надмірної децентричності, яка також заважає позитивному розвитку особистості й, у даному випадку, проявляється у формі центрації вчителя на позиціях дитини. Це відображається і в цілісній Я – концепції особистості педагога як інтегральній структурній психологічній складовій внутрішнього світу людини й виконує функцію передумови і наслідку ефективності особистісного та професійного саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Отже, *другою психологічною умовою* подолання професійного егоцентризму вчителя є забезпечення розвитку його зрілої Я – концепції.

Оптимальною, зрілою Я – концепцією вчителя можна вважати таку, яка будується на домінуванні психічних характеристик стану “Дорослого”,

основними з яких є: цілісне прийняття себе, відчуття власної значущості, внутрішня незалежність, розсудливість, впевненість у здатності до професійної діяльності як результат постійного самоаналізу та професійної рефлексії. Саме ці характеристики виступають базовими ознаками позитивної Я – концепції педагогів, яка є основним чинником професійної компетентності, професійної майстерності вчителя.

Оскільки Я – концепція особистості є складною динамічною системою й може певним чином трансформуватися під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, існують організаційно-психологічні методи, які сприяють превенції та корекції незрілої Я – концепції вчителя.

Наступною умовою подолання професійного егоцентризму вчителя є реалізація особистісного підходу в процесі післядипломної педагогічної освіти, сутність якого полягає у орієнтації змісту, форм та методів курсів підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників на профілактику та корекцію професійних деструкцій особистості, розвиток та зміцнення їх Я – концепції, порівняно з традиційним формуванням та розвитком професійних здібностей, вдосконаленням методичної підготовки, збагаченням фахової інформаційної обізнаності.

У третьому розділі дисертаційного дослідження *“Експериментальне визначення психологічних умов подолання професійного егоцентризму вчителя”* здійснюється експериментальне дослідження рівнів розвитку професійного егоцентризму вчителів. Дискусійність проблеми діагностики егоцентризму особистості в цілому та професійного егоцентризму зокрема відображена в роботах Г.М. Андреевої, Р. Бейлса, Т.І. Пашукової, Ж. Піаже, Т.В. Рябової та ін.

Для діагностики рівня професійного егоцентризму вчителя була використана адаптована до завдань дисертаційної роботи методика Г.М. Андреевої, Т.І. Пашукової, яка дозволяє отримати емпіричні дані щодо ступенів вираження даного психічного феномену. В дослідженні взяли участь 80 вчителів загальноосвітніх шкіл міста Запоріжжя та Запорізької області. За результатами дослідження виявлено п'ять рівнів розвитку професійного егоцентризму вчителів: 6,25% вчителів мають високий рівень розвитку професійного егоцентризму; 16,25% - вище середнього; 53,75% - середній рівень; 16,25% - нижче середнього та 7,5% - низький рівень розвитку професійного егоцентризму.

З метою визначення обумовленості рівня професійного егоцентризму вчителя особливостями їх Я – концепції, було досліджено цілісну Я – концепцію вчителів за методикою Е. Шостром *“Опитувальник особистісної орієнтації”* (в адаптації О.В. Лазукіна), яка дозволяє дослідити рівень гармонійності особистісного розвитку людини, рівень її самоактуалізації, зрілості Я – концепції. За допомогою методів математичної обробки даних отриманий високий, достовірний коефіцієнт криволінійної кореляції (r дорівнює 0,84), який свідчить про те, що високий та низький рівні розвитку професійного егоцентризму

вчителів корелює із низьким рівнем розвитку їх особистісної орієнтації. Тобто, узгодженість, гармонійність таких різноспрямованих тенденцій як професійний егоцентризм та професійна центрація вчителя на позиціях дитини обумовлена гармонійним розвитком Я – концепції особистості, її цілісністю та зрілістю.

З метою визначення місця професійного егоцентризму вчителя в структурі професійних деформацій особистості здійснено експериментальне дослідження рівнів професійного згорання вчителів за методикою К. Маслач (адаптація В.В. Бойко, Є.П. Ільїна). Порівняння коефіцієнтів професійного егоцентризму та коефіцієнтів їх професійного згорання дозволило отримати коефіцієнт прямолінійної залежності між даними ознаками (r дорівнює $+0.81$). Це свідчить про те, що чим вищий коефіцієнт професійного егоцентризму вчителя, тим вищий коефіцієнт його професійного згорання. Такі результати підтверджують додаткове припущення про те, що професійний егоцентризм виступає одним із тих чинників негативних особистісних та професійних змін, які відбуваються у вчителя під впливом певних специфічних особливостей професійної педагогічної діяльності.

Метою формуючого експерименту була перевірка припущення про те, що впровадження вищезазначених психологічних умов в післядипломний педагогічний процес сприятиме подоланню професійного егоцентризму вчителів.

У формуючому експерименті взяли участь 28 вчителів м. Запоріжжя та Запорізької області, які проходили курсову перепідготовку в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Формуючий експеримент реалізувався у формі спецкурсу, який містив у собі дві дидактичні складові, змістовно пов'язані одна з одною. Першою дидактичною складовою виступала теоретично спрямована частина у формі лекційного курсу, доцільність впровадження якої визначається необхідністю реалізації феномену об'єктивізації як механізму подолання смислових генералізованих установок (професійного егоцентризму). Внутрішня побудова лекційного курсу ґрунтувалася на засадах андрогогіки та психології зрілості, що забезпечує реалізацію положень особистісного підходу в процесі післядипломної педагогічної освіти. Другою дидактичною складовою спецкурсу виступала практично спрямована частина у формі тренінгових занять, вибір якої зумовлений тим, що, по-перше, саме групова активна кооперативна діяльність актуалізує потребу в децентрації – відбувається розхитування егоцентричної позиції особистості (Д.Б. Ельконін, Ж. Піаже.); по-друге, саме тренінг виступає тим засобом, який найбільш сприяє усвідомленню та корекції особистістю власної Я – концепції завдяки постійно актуалізованій рефлексії, шляхом створення рефлексивного середовища (Е. Берн, Р.М. Грановська, А.В. Осницький, К. Роджерс, Т.С. Яценко та ін.); по-третє, саме тренінгова форма заняття реалізує принцип активності суб'єктів освітнього процесу, принцип вільного вибору форм та видів взаємодії, можливості самостійного прийняття рішення відносно власної діяльності, що є основними положеннями особистісного підходу в післядипломній освіті. Критеріями ефективності спецкурсу є зниження рівня професійного егоцентризму

особистості, оскільки його повне подолання, в даному випадку, є не лише об'єктивно неможливим, а й недоцільним (егоцентризм виступає механізмом захисту психіки індивіда від професійного перевантаження).

Виходячи з того, що основним завданням експериментальної роботи було визначення ефективності впливу психологічних умов на процес подолання професійного егоцентризму вчителів, тобто динаміки рівня його розвитку в контрольній та експериментальній групах, з цією метою після формуючого етапу був проведений повторний діагностичний етап (рис. 2).

Результатом здійсненого формуючого експерименту, в основі якого лежить забезпечення вищезазначених психологічних умов, є значуща достовірна різниця рівнів професійного егоцентризму вчителів експериментальної групи до і після впровадження розробленої нами системи роботи, а також значуща різниця рівнів професійного егоцентризму вчителів експериментальної та контрольної груп. Це свідчить про правильність основної гіпотези дисертаційної роботи.

Проведений теоретичний аналіз проблеми, а також результати експериментального дослідження, підтвердили висунуту гіпотезу, що дозволило сформулювати загальні висновки.

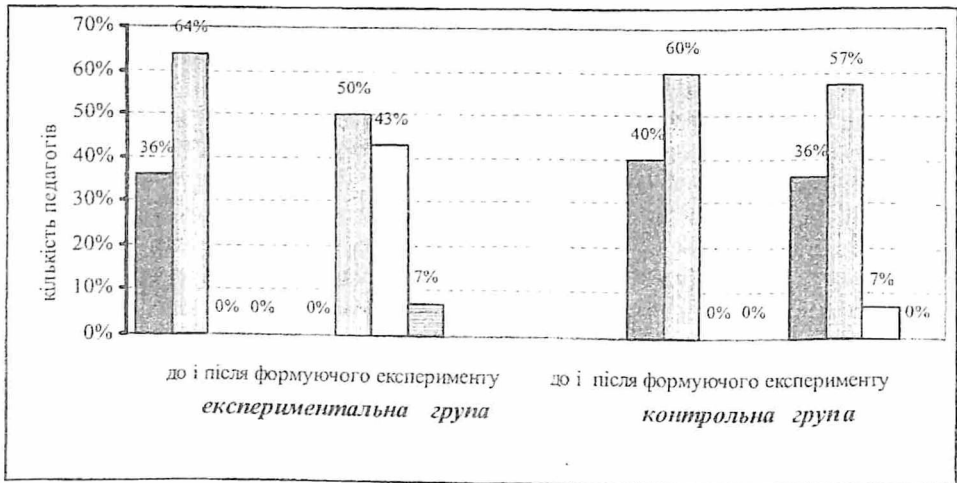

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку професійного егоцентризму вчителів експериментальної та контрольної групи до та після формуючого експерименту

- - високий рівень розвитку професійного егоцентризму;
- ▨ - вище середнього;
- - середній рівень;
- ▩ - нижче середнього;
- - низький рівень розвитку професійного егоцентризму.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми подолання професійного егоцентризму вчителя, що полягає у розробленні та обґрунтуванні концептуальної моделі становлення і розвитку цього психологічного феномену; емпіричному визначенні ознак його прояву; теоретичному та експериментальному дослідженні психологічних умов його подолання.

1. Егоцентризм є інтегративним, складним психологічним явищем, яке охоплює всі сфери психічного буття особистості на всіх стадіях онтогенезу та має специфічні ознаки, види та форми прояву. Як універсальний психологічний феномен егоцентризм має як негативні, так і позитивні функції: з одного боку, він є чинником ускладнень міжособистісної взаємодії, з іншого, - виступає одним із основних захисних механізмів психіки людини, завдяки якому особистість досягає внутрішньої ідентичності, усталеності власного „Я”.

Феномен егоцентризму, згідно із способом існування психічного теоретично може бути представлений у трьох видах: егоцентризм як психічний процес; егоцентрованість як психічний стан та егоцентричність як психічна властивість.

Егоцентризм особистості виступає складним, багатоплановим явищем та має декілька специфічних форм: в залежності від стійкості прояву може бути диференційований на ситуативний та особистісний; в залежності від сфери прояву – на індивідуально обумовлені форми (когнітивний, емоційний, комунікативний та моральний егоцентризм) та соціально обумовлені форми (гендерний, віковий, статусний, етнічний, ідеологічний та професійний егоцентризм).

2. Професійний егоцентризм вчителя є генералізованою професійною установкою особистості, що полягає у зосередженості педагога на власних когнітивних, емоційних та поведінкових позиціях у процесі взаємодії з іншими суб'єктами освітнього простору, й найчастіше обумовлюється незрілістю Я – концепції фахівця.

Згідно із властивістю генералізації установки та диференціації смислових установок на локальні (латентні, актуалізовані) та фіксовані, - можна визначити рівні розвитку професійного егоцентризму вчителів відповідно до насиченості поведінки педагогів ознаками професійної егоцентрованості: егоцентричні тенденції; егоцентричні установки; егоцентрична спрямованість.

Чинниками становлення та розвитку професійного егоцентризму вчителів є внутрішньоособистісні детермінанти на біологічному, психофізіологічному, психологічному та соціально-психологічному рівнях та зовнішньоособистісні детермінанти, до яких належать специфічні особливості професійно-педагогічної діяльності.

3. Ефективність подолання професійного егоцентризму вчителя залежить від забезпечення наступних психологічних умов:

- забезпечення розвитку професійної децентрації вчителя як його балансного механізму - здатності особистості педагога усвідомлено займати позицію іншого суб'єкта освітнього процесу та координувати її з власною позицією.
- забезпечення розвитку оптимальної, зрілої Я – концепції вчителя, яка будуватиметься на домінуванні психічних характеристик стану “Дорослого”;
- реалізації особистісного підходу в процесі післядипломної педагогічної освіти, сутність якого полягає в орієнтації змісту, форм та методів курсів підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників на профілактику та корекцію професійних деструкцій особистості, розвиток і зміцнення їх Я – концепції.

4. Результати впровадження теоретично виявлених психологічних умов подолання професійного егоцентризму вчителя в процесі формуючого експерименту цілком підтвердили гіпотезу дисертаційного дослідження щодо ефективності їх впливу. Значуща різниця коефіцієнтів професійного егоцентризму вчителів контрольних та експериментальних груп до і після формуючого етапу дослідження свідчить про доцільність подальшого впровадження в процес післядипломної педагогічної освіти розробленої нами системи роботи.

Отримані дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого теоретичного і емпіричного опрацювання потребують питання всебічного (як негативного, так і позитивного) впливу професійного егоцентризму на особистість; екології особистості вчителя; впливу професійної педагогічної діяльності на Я – концепцію особистості, цілісний внутрішній світ фахівця; а також нових підходів до методів психологічної діагностики, дослідження умов і чинників профілактики й корекції розвитку тих негативних особистісних та професійних змін, що відбуваються у педагогічних працівників в результаті довготривалої професійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гура Т.Є. Аналіз поля психодіагностичних методів особистісної адаптованості вчителя та учня // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: Міжвуз. зб. наук. пр. - Київ - Запоріжжя – Одеса: КНУ ім. Т. Шевченка, ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЗДУ, 2002. - Вип. 15. - С. 97 - 102.
2. Гура Т.С. Соціальна робота та соціальна педагогіка: проблема визначення концептів спеціальних теорій // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: Міжвуз. зб. наук. пр. - Київ - Запоріжжя – Одеса: КНУ ім. Т. Шевченка, ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЗДУ, 2002. – Вип.16. - С. 116 – 123.
3. Гура Т.С. Соціально-психологічні особливості професійної адаптації педагога // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: Міжвуз. зб. наук. пр. - Київ - Запоріжжя – Одеса: КНУ ім. Т. Шевченка, ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЗДУ, 2003. - Вип. 20. - С. 167-173.

4. Гура Т.С. Концепти професійного егоцентризму вчителя // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики: Межд. міжвуз. сб. научн. работ. – Киев – Москва – Одесса – Запорожье: КНУ им. Т.Шевченко, Московский гос. соц. ун-т, ОНУ им. И.И. Мечникова, ГУ „ЗИГМУ”, 2004. – Выпуск 22. – С. 74 – 82.

5. Гура Т.С. Професійна центрація вчителя на позиціях дитини: сутність психологічного феномену // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики. Межд. міжвуз. сб. научн. работ. – Киев – Москва – Одесса – Запорожье: КНУ им. Т. Шевченко, Московский гос. соц. ун-т, ОНУ им. И.И. Мечникова, ГУ „ЗИГМУ”, 2004. – Выпуск 23. – С. 57 – 67.

6. Гура Т.С., Макрідіна Л.О. Психолого-педагогічні проблеми професійної готовності педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми // Актуальні проблеми психології: Том 6. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. Зб.наук.праць / За загальною редакцією С.Д.Максименка. – ВОНА МЕНТЕ, 2002. – Вип. 3 (2 частина). – С. 280 – 284. (Автором розроблена модель професійної готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми).

7. Гура Т.Е. Профессиональная педагогическая адаптация личности как проблема // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. – Київ – Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОІППО, 2001. – Вип. 18. – С. 109 – 113.

8. Гура Т.С. До проблеми визначення рівнів адаптивних процесів особистості // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Київ – Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОІППО, 2002. – Вип. 23. – С. 61 – 67.

9. Гура Т.С. До визначення проблеми професійного педагогічного егоцентризму особистості // Матеріали Міжнародної конференції “Психологічна наука в системі регіонального управління. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2003.– Т.1, ч.2.- С. 7 – 9.

10. Гура Т.С. Концептуальні засади дослідження психологічних умов подолання професійного егоцентризму вчителя // Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1 частина). – Київ – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – С. 41 – 47.

11. Гура Т.Е., Гура А.И. Децентрация в структуре профессиональных качеств педагога // Нова парадигма. – Запоріжжя: РА “Тандем - У”, 1998. – Вип.2. – С. 18–21. (Автором визначена психологічна сутність феномену децентрації).

12. Гура Т.Е., Гура А.И. Исследование актуализации децентрации практического психолога (социального педагога) // Нова парадигма. – Запоріжжя: РА “Тандем - У”, 1998. – Вип. 7. – С. 28 – 33. (Автором здійснено експериментальне дослідження рівня розвитку професійної децентрації).

13. Гура Т.Е., Гура А.И. Проблема личностной адаптированности учащихся в условиях гуманизации образования // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Проблеми громадянського становлення

особистості: Зб.наук.пр. – Київ – Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОІПШО, 2000. - Вип. 19. - С. 133 – 137. (Автором досліджена сутність професійного егоцентризму вчителя як чинника особистісної адаптованості учнів).

Анотації

Гура Т.Є. Психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2004.

Дисертацію присвячено проблемі дослідження психологічних умов подолання професійного егоцентризму вчителя. Проаналізовано стан розроблення наукової проблеми в сучасній психолого-педагогічній науці; подано аналіз базових понять дослідження; визначені концепти професійного егоцентризму вчителя.

В дисертаційному дослідженні розроблена та обґрунтована концептуальна модель становлення і розвитку професійного егоцентризму вчителя, експериментально виявлені ознаки та рівні його прояву.

У роботі послідовно розкриваються визначені психологічні умови подолання професійного егоцентризму вчителя, до яких належать: 1) забезпечений розвиток професійної децентрації вчителя як його балансного механізму; 2) забезпечений розвиток зрілої Я – концепції вчителя; 3) реалізований особистісний підхід як базова ціннісна орієнтація, що визначає стратегію оновлення системи підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників.

Експериментально встановлено, що забезпечення вищезазначених психологічних умов сприяє подоланню професійного егоцентризму вчителя у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: егоцентризм, центрація, професійний егоцентризм, Я – концепція, децентрація, смислова генералізована установка, особистісний підхід.

Гура Т.Е. Психологические условия преодоления профессионального эгоцентризма учителя. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2004.

Диссертация посвящена проблеме исследования психологических условий преодоления профессионального эгоцентризма учителя. Проанализировано состояние разработанности проблемы в современной психолого-педагогической науке; представлен анализ базовых понятий исследования; осуществлен анализ эгоцентризма как психологического феномена в соответствии с общими формами

существования психического; представлены виды, индивидуально и социально обусловленные формы эгоцентризма личности.

В работе определены концепты профессионального эгоцентризма учителя: механизмы и факторы его формирования и развития; экспериментально выявлены когнитивные, эмоциональные и поведенческие (включающие речевые) признаки; эмпирически определены уровни его развития.

В диссертационном исследовании последовательно раскрываются психологические условия преодоления профессионального эгоцентризма учителя: 1) обеспечено развитие профессиональной децентрации учителя как его балансного механизма; 2) обеспечено развитие зрелой Я – концепции учителя; 3) реализован личностный подход как базовая ценностная ориентация, которая определяет стратегию обновления системы повышения профессиональной квалификации педагогических работников.

С целью определения обусловленности уровня профессионального эгоцентризма учителя особенностями его Я – концепции осуществлено исследование уровня гармоничности, зрелости личностного развития педагогов, уровня их самоактуализации. Получен высокий, достоверный коэффициент криволинейной корреляции, который свидетельствует о том, что высокий и низкий уровни развития профессионального эгоцентризма учителей коррелируют с низким уровнем их самоактуализации, личностной зрелости.

С целью определения места профессионального эгоцентризма учителя в структуре профессиональных деформаций личности осуществлено экспериментальное исследование уровней профессионального выгорания учителей. Получена прямолинейная корреляционная связь между данными признаками, что позволяет рассматривать чрезмерно высокий уровень профессионального эгоцентризма учителя в качестве профессиональных деформаций личности.

Разработан спецкурс, включающий цикл лекций и тренинговых занятий для слушателей курсов повышения квалификации в системе последипломного педагогического образования, который направлен на профилактику и коррекцию профессионального эгоцентризма. Обосновано, что теоретический курс является необходимым, поскольку актуализирует механизм объективизации смысловой генерализованной установки – осознание учителями сущности феномена профессионального эгоцентризма личности. Тренинговая часть спецкурса позволяет реализовать психологические условия преодоления профессионального эгоцентризма учителя, поскольку: во-первых, именно групповая кооперативная деятельность активизирует потребность в децентрации – осуществляется расшатывание эгоцентрической позиции личности; во-вторых, тренинг выступает тем методом, который способствует осознанию и самокоррекции личностью собственной Я – концепции; в-третьих, тренинговая форма занятий реализует принцип активности субъектов образовательного процесса, принцип свободного выбора форм и методов взаимодействия, возможности самостоятельно принимать

решения, которые являются основными положениями личностного подхода в последипломном педагогическом процессе.

Экспериментально установлено, что обеспечение вышеупомянутых психологических условий способствует преодолению профессионального эгоцентризма учителя в процессе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: эгоцентризм, центрация, профессиональный эгоцентризм, Я – концепция, децентрация, смысловая генерализованная установка, личностный подход.

Gura T.E. Psychological conditions of overcoming professional teacher's egocentrism. – Manuscript.

The dissertation on obtaining the scientific degree of the candidate of psychological sciences on speciality 19.00.07 – pedagogical and age psychology. M.P. Dragomanov National pedagogical university, Kiev, 2004.

The dissertation is devoted to researching the problem of psychological conditions of overcoming professional teacher's egocentrism. There the level of development of this problem in modern psychological-pedagogical science is analysed; analysis of base research concepts is submitted; concepts of professional teacher's egocentrism are definite.

In the dissertation is worked out the conceptual model of formation and development of person professional egocentrism, are discovered the indications and levels manifestations of it.

In the dissertation psychological conditions of overcoming professional teacher's egocentrism are opened consecutively: 1) development of teacher's professional decentration as its balance mechanism is ensured; 2) development of "I - concept" is ensured; 3) personal approach as base orientation determined the strategy of renewal the system of increasing the pedagogical workers' professional qualification is realized.

It is experimentally determined that realization these psychological conditions provides overcoming professional teacher's egocentrism in the process of advanced pedagogical education.

Key words: egocentrism, centrist, professional egocentrism, I – concept, decentrism, semantically generalized installation, personal approach.

Підписано до друку 29.09.2004 р.
Формат 84x108/32. Гарнітура «Таймс»
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Тираж – 100 прим.

Видавництво «Прем'єр»
(м. Запоріжжя, пр. Маяковського, 36)

Свідоцтво по внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1439 від 23.07.2003 р.

Віддруковано з готового оригінал-макету
у друкарні Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 57а)

